

15 000 persunas senza vusch

En Svizra na dastgan radund 15 000 persunas betg sa participar al mintgadi politic, perquai ch'ellas han in impediment e stattan sut curatella cumplessiva. Vul dir: in'otra persuna è responsabla per las decisiuns dal mintgadi da la persuna pertutgada.

La Svizra cuntrafa cun questa mesira al dretg internaziunal per persunas cun impediment. L'exclusiun da las persunas violescha la convenziun da l'ONU pertutgant il dretg da persunas cun impediment che la Svizra ha sutscrit il 2014. «L'abilitad da decider dad ina persuna na dastga betg esser in factur per restrenscher l'exercizi dals dretgs politics», èsi scrit en la convenziun da l'UNO. En auters pajais europeics, sco per exempel en la Svezia, la Frantscha, l'Italia, la Spagna e la Gronda Britannia han tuttas persunas cun impediment gia il dretg d'eleger general.

Il Grischun e la Svizra na vesan nagin squitsch d'agir

Organisaziuns per persunas cun impediments crititgeschan questa pratica da la Svizra e dals chantuns. Tranter quellas er la Pro Infirmis Grischun. «Quai n'ha da far nagut cun inclusiun – quai è exclusiun», di *Katrin Thuli Gartmann*, la manadra da Pro Infirmis Grischun. L'organisaziun s'engascha gia in temp per ina midada dal sistem actual. Tranter auter cun il sustegn dad autras organisaziuns, sco per exempel la Procap Grischun. Il mainafatschenta da Procap e deputà dal Cussegl grond, *Philipp Ruckstuhl*, ha gia il december 2020 tschentà la dumonda a la regenza, co ella vesia la problematica.

La regenza grischuna ha dentant argumentà, ch'ella na vesia nagin problem actual e fatg attent sin ina decisiun dal Tribunal europeic dals dretgs umans. Tenor quella dastgan ins restrenscher ils dretgs politics da persunas cun impediments sut tschertas circumstanzas – ch'i sa tracta en la sentenza surmenziunada dentant dad in cas individual dad ina persuna manic-depressiva e ch'il Tribunal europeic n'ha betg fatg ina decisiun da principi, n'ha la regenza betg menziunà. «Nus avevan sperà da survegnir in'otra resposta. Nus n'essan betg da l'opiniun ch'umans cun ina capacitat da giuditgar restrenschiada na duessan n'avair nagina vusch», manegia *Katrin Thuli Gartmann*.

In conflict nunecessari

Quest conflict pudessan ins er evitar, di *Giusep Defuns*, il manader da l'autorità per la proteziun da l'uffant e da creschids (KESB) en il Grischun. La KESB è responsabla per ordinar mesiras cumplessivas e decida uschia er (in)direct pertutgant ils dretgs politics da persunas cun impediments.

A la KESB na giaja mai en emprima lingia per ils dretgs politics, mabain per ils interess persunals d'ina persuna. Quests interess persunals, sco per exempel la sanadad e las finanzas, pudessan

Ils dretgs politics dependan da l'impediment dad ina persuna.

FOTO SOMEDIA JAKOB MENOLFI

ins er proteger senza restrenscher ils dretgs politics. «A la fin èsi ina dumonda politica ch'ins sto discutir en il parlament. Or da la vista da la KESB na dovri dentant betg questa mesira», declera *Giusep Defuns*. La dumonda resta dentant avverta: sch'ins sa da la problematica, sch'ins sa dal conflict e sch'ins sa che questa mesira n'è betg necessaria – pertge betg reformar la curatella?

Genevra sco pionier

Ch'i va er auter mussa il chantun Genevra: Il november 2020 ha la populaziun dal chantun decis che persunas cun impediments na duain betg

pli vegnir discriminadas. Dapi lura dastgan er persunas cun impediments fisics e psichics, che stattan sut curatella cumplessiva, sa participar a votaziuns ed elecziuns – quai almain sin basa chantunala e communal. Bunamain 75% dals votants e las votantas dal chantun en s'exprimids per ils dretgs politics da las 1200 persunas sut curatella cumplessiva. Uschia è Genevra l'emprim dals 26 chantuns en Svizra, nua che persunas dastgan votar e vuschar, independent da lur impediment. Latiers tutga er il dretg d'elecziun: Persunas cun impediment dastgan vegnir elegidas en in uffizi public. (rtr/fmr)

Curatella cumplessiva

La curatella cumplessiva vegn ordinada, sch'ina persuna è spezialmain basegnusa, oravant tut per motivs d'ina inabilitad permanenta da giuditgar. Ella vala per tut ils affars da la tgira da persunas, da la tgira da la facultad e da la correspundenza giuridica. L'abilitad d'agir da la persuna pertutgada croda davent tenor la lescha.

L'ARGO

L'ARGO è la Fundaziun grischuna per lavuratori e dimoras per persunas cun impediments. Ella è vegnida fundada il december 1970 a Cuira. Oz datti 8 manaschis a Cuira, Tavau, Glion ed a Surava/Casti.

Il mument fatschenta l'ARGO radund 650 persunas. 350 da quellas survegnan contribuziuns da l'assicuranza per invaliditad. Radund 240 tutgan tar il personal da tgira ed administraziun. Var 190 persunas cun impediment nizzegian sper la purschida da lavur er la purschida d'abitar.

«I va be plaun vinavant cun la politica»

Els han omadus trisomia-21, er enconuschent sco down-syndrom, *Joel Thurneysen* e *Marcus Caduff*. Quai na vul dentant betg dir, ch'els na participeschan betg al mintgadi. Ils dus umens han blier cuminaivel, ma a la fin èn els sco mintgin e mintgina tuttina fitg differents. Omadus lavuran, *Marcus Caduff* tar l'ARGO a Glion, *Joel Thurneysen* trais dis per emna a Cuira. Omadus umens èn persunas da cumpagnia – averts e cordials – ins ha il sentiment dad esser bainvis tar els.

Co resentan els il mund politic – han els insumma interess e chapeschan els, per tge ch'i va? Gea, di *Joel Thurneysen*, che fa sez part da gruppas da discussiun, scriva sez brevs a cusseglers federals e va savens a l'urna. «Senza il dretg da vuschar ma mancass insatge, quel m'è fitg impurtant», declera el.

Pers in zic il contact entras la midada

In zic auter è la situaziun per *Marcus Caduff*. El na s'interessescha betg grond per politica u meglier ditg, betg pli. Pli baud, cura ch'el steva anc a Sedrun era quai auter. «Là ma sun jau anc mintgatant participà a votaziuns – uss mancan dentant las discussiuns», manegia *Marcus Caduff*.

Da lez temp saja el anc mintgatant stà a l'urna per vuschar per ina nova supranza u per il nov presider da vischnanca. Dapi ch'el haja fatg il pass tar l'ARGO a Glion, manchian den-

tant las discussiuns davos la maisa radunda ed uschia er l'interess da sa participar a votaziuns.

Potenzial da simplifitgar

L'access a la politica n'è betg in problem tenor *Marcus Caduff*: «Tgi che ha interess po s'infurmar bain sur las medias.» Per part pudessan ins però anc simplifitgar tscherts temas. «Ins pudess duvrar ina lingua pli simpla», di *Joel Thurneysen*.

«La politica è savens in zic plauna»

Joel Thurneysen è gia adina stà fitg interessà vi dal mund politic. Tenor el dovria er dapli inclusiun da persunas cun impediments.

Quellas persunas portian dapli diversitad, dapli creativtad en il mund politic ed a la societad. In zic grittentà è l'um da 39 onns, sch'i vegn excludi persunas mo perquai ch'ellas èn forsà autras che la maiorità, saja uss dal mund politic u en general da la societad e l'economia. «Tar tscherts temas ans pudessan ins anc prender pli serius», di *Joel Thurneysen*. Bain sentia el, ch'ins haja fatg progress ils ultims onns cun l'integraziun da persunas cun impediment – tant la societad, sco er la politica. La politica saja dentant la politica, vul dir; i cuzza tenor el savens blier memia ditg, fin ch'i vegn realisà insatge. (rtr/fmr)